

Kronika

Räcker det att vara tjej? Den som tror det får betala ett högt pris, menar Knut Carlqvist.

Blaming Åmål

För ett par veckor sedan intervjuades Alexandra Dahlström i DN, stort uppslaget. Den 15-åriga stjärnan från *Fucking Åmål* får säga sådant som att "skolan borde handla mer om känslor, kärlek och livet i stort än att bara rabbla verb och plugga in periodiska systemet i kemi". Inget ont i det. Det periodiska systemet

känns inte så angeläget när man är i puberteten. Men varför skolan ska lägga sig i kärleken och känslorna begriper jag inte.

Gubbar kommer aldrig att lyssna på gulliga och spontana tjejer. Däremot kommer de att utnyttja dem, vilket åtskilliga flickor fått erfara.

Flickan utnyttjas och upptäcker det inte själv. Reportern, Nicholas Wennö, får henne gå med på att hon smittats av utseendeneurosen (som om inte alla 15-åringar

har besvär med att acceptera att kroppen blivit en annan). Hon nappar ögonbrynen, anförtror hon honom. "Det är ju så löjligt! säger hon och skrattar så att ögonen blir smala som streck."

Wennö framställer Alexandra Dahlström som föredömligt *spontan* och *gullig*. Och hennes slutord blir:

"Det är först när gubbarna lyssnar på tjejer på samma sätt som de lyssnar på slipskillarna från Handels som mentaliteten förändras."

ett stilla tips: Gubbar – och för den delen gummor – kommer aldrig att lyssna på gulliga och spontana tjejer. Däremot kommer de att utnyttja dem, vilket åtskilliga flickor fått erfara. När gulligheten runnit av så kasseras de. Det är därför det periodiska systemet och verben även är flickors väg in i världen.

Kärleken och känslorna ska man reservera för privatlivet. Den som låter pressen vrida uppplaga ur dem tar ohjälpligt stryk.

Den gulliga flickan säljer. Genvägen är mer frestande än den mödosamma. Alltså har media rekryterat en hord feminister vars huvudsakliga budskap är att det räcker med att vara tjej och att alla problem beror på mäns ovilja. Det manifesteras sedan i gärning, som när Karolina Ramqvist med sina Pippi Långstrumpflåtor säger Ulf Lundell. Detta är en mening ur hennes recension av hans sångbok:

"Uffe i solbrillor, en fäktad tjur och alla ord de själva aldrig når fram till har de för länge sedan fattat att johannesört inte hjälper och säkert också att ingen människa behöver en coffee table-mässig livsstilskatalog att masturbera över."

Det är inte bara verben hon sätter sig över, det är hela grammatiken. Lundell har aldrig varit folkparksfyllonas artist, hans trognaste fans är kvinnor som föddes på 50- och 60-talet, men det har hon ingen aning om. Inte heller att hon själv är hopplockad ur en livsstilskatalog. Livsstilar är något som andra håller på med, gubbarna.

I puberteten tror man sig vara unik och är det inte. Med åldern blir man unik och önskar att man inte vore det. Det är en av livets många paradoxer. Lundell är, på gott och ont, unik medan Ramqvist är typisk. Men Dagens Nyheter tjänar pengar på hennes navitet, hur kalkylerad den än är. Hon appellerar till en lukrativ målgrupp. Och av samma krämarskäl bestämde Albert Bonnier – en pygme i den släkten – att Lundells ilska replik på recensionen mot hans vilja skulle publiceras i en antologi med den beklämmande titeln *Fittstim* och poserar nu som flickornas Laban. Att en annan del av koncernen blev av med en kassako hade han liksom inte tänkt på.

Exploateringen av unga människors osäkerhet och bristande självkänsla är en rätt cynisk hantering.

Filmen *Fucking Åmål* hyllar det pubertala frihetsidealet. Men den slutar där den borde börja. Livet har dessvärre mycket gemensamt med Åmål, även i New York, och vuxen blir man när man slutar skylla på det.

25 mars 1999
KNUT CARLQVIST

Fotboll som lek och storpolitik

Gunder Andersson anmäler fyra böcker som lyfter fotbollen över sportreferatens klyschor.

Fotboll – det gröna fältets schack. Bollen är rund. Fotbollens historia är den trista utvecklingen från lust till plikt.

Fotboll

Eva af Geijerstam
Grenoli – ett fotbollsäventyr
Bonniers, 1998

Torbjörn Andersson, Aage Radmann
Från gentleman till huligan?
Brutus Östling Symposion, 1998

Eduardo Galeano
Fotbollens himmel och helvete
Öv: Jens Nordenhök
Brutus Östling Symposion, 1998

Ryszard Kapuscinski
Fotbollskriget
Öv: Anders Bodegård
Bonniers, 1998

Att de halv- eller kvasifilosofiska klyschorna omger just fotbollen är inte så konstigt. Den är världens största sport, alltså genererar den mest skriven text. En massa kulturfolk skriver numera om fotboll. Ett tag var det ett måste att ha en poet som bisittare vid fotbolls-utsändningar i TV.

Initierad historik

En kvinna, men en lejoninna, har synts i sådana sammanhang: filmkritikern Eva af Geijerstam. Henne slår ingen på fingrarna när det gäller basfakta. Det visar hon många prov på i *Grenoli – ett fotbollsäventyr*; där man också får en initierad historik över fotbollen som politik i fascismens och efterkrigstidens Italien. Den värme och den inlevelse hon visar upp i skildringen av de tre svenska bruks- och medelklassgrubbarnas marsch mot stjärnorna är imponerande. Gren, Nordahl, Liedholm – dessa legender personifierar svensk folk-rörelseidrott och ett folkhem på marsch, men också efterkrigstidens internationalisering. De var de första svenska varorna på en expanderande fotbollsmarknad, och lika framgångsrika som Volvo.

Hanterade spänningar

Författarinnan följer dem i sprången från pojklaget till San Siro, med allt vad det innebar av klassvandringens olika spänningar på vägen. Hanterade, disciplinerade hos Liedholm, den kommande "greven av Rom". Mer skakigt, som hos Gren. Och så Nordahl, tung och stabil, med samma klipp i vänsterdjojan oavsett viktproblem.

Ett vidare perspektiv anläggs i Andersson-Radmanns *Från gentleman till huligan?* Den är i långa stycken en svensk fotbollshistoria med sociologiska förtecken, långt från de klubb- och stjärncentrerade översikter som tidigare skrivits. De visar till exempel att publikbråk

Århundradets vader. Från vänster Gunnar Gren, Gunnar Nordahl och Nils Liedholm, fotograferade i november 1954.

inte är något nytt, bara bortglömt. På 10-talet var det ofta uppträden kring matcherna och det trots ideliga åthutningar i pressen till publiken att inte störa spelet med skrik, skrån och onödigt applåderande. Man ser här en tydlig motsättning mellan en borgerlig syn på takt och ton och arbetarklassens mer spontana beteende.

Det förekom både starka, klassmässiga motsättningar mellan supportertrågar till lag från samma ort och konfrontationer av karaktären byslagsmål. Planer stormades och motståndare och domare fick på käften. Det hände att idrottsplatser stängdes och lag uteslöts ur serie-systemet. Så Karlskoga IF sedan "stadens publik anfällt motståndarna från Kristinehamn och slagit domaren från Degerfors medvetslös. Tre arbetare befanns skyldiga och fick böta 15 kronor vardera för oljud (!) och 100–150 kronor för misshandel".

På 10-talet var det ofta uppträden kring matcherna och det trots ideliga åthutningar i pressen till publiken att inte störa spelet med skrik, skrån och onödigt applåderande.

På den tiden, åren efter Första världskriget, bestod hela landslaget av spelare från en region, det kunde vara Stockholm, Göteborg eller övriga landet. Alla regioner var nämligen förbannade på varann. Så småningom satte disciplineringskampanjen in, det gällde framför allt att hålla publiken i styr. På 30-talet hände det att folk fick böta för förgärligseväckande beteende sedan de skrikit "Ut med domaren!" Det skulle vara idag det.

Andersson-Radmann tar sedan det stora greppet fram till huliganuppträden på 80- och 90-talet och vad som gjorts och görs. Det är rätt välkända saker. Historien är roligare.

Det gäller också för uruguayaren Eduardo Galeanos *Fotbollens himmel och helvete*, en veritabel uppvisning i statistiskt kunnande och ömsom poetiska, ömsom dräpande formuleringar. Och så alla dessa

anekdoter, och fotnötter ur fotbollens historia. Till exempel den om fotbollsspelarna i Dynamo Kiev 1942. De utmanades av ett lag med tyska militärer, men varnades innan: Om ni vinner blir ni arkebuserade.

De gick in på planen med avsikt att förlora, darrande av skräck och hunger, men de kunde inte undertrycka sin längtan efter mänsklig värdighet. Hela elvannalaget arkebuserades med fotbollströjorna på i en flodravins strax efter matchen.

På den platsen står i dag ett minnesmärke.

Galeanos bok innehåller, bland oräknliga fakta, en rad exempel på hur fotbollen fått en politisk dimension. Det mest dramatiska exemplet på detta från senare decennier (som till och med slår den argentinska militärjuntas PR-vinster i samband med VM 1978) är väl fotbollskriget mellan El Salvador och Honduras sommaren 1969. Det utlöstes av två VM-kvalmatcher där de två ländernas supportrar smådade motståndarsidan och saboterade för dem å det grövsta. Kriget varade i 100 timmar, krävde 6 000 människoliv och ställde 50 000 människor utan hus och åkrar.

Fotbollen och döden

En som var på plats var den legendariske polske reportern Ryszard Kapuscinski. Hans skildring återfinns i en artikelsamling, *Fotbollskriget*, präglad av samma närvarokänsla vare sig han beskriver fansens galenskap eller dödsförlust när han hukar under artilleribombardemanget i krigszonen.

Nog är detta ljusår från den idyll där svenska Grenoli skördade sina lagrar innan det bar ut i världen. Men de slapp å andra sidan den svenska fotbollens mer anarkistiska barndom, och i Italien skulle de möta en publik som till att börja med var rena chocken. Där var fotbollen livet när livet till vardags inte hade myckat att bjuda.

Om detta är hela sanningen är en annan femma. Magin i en klackspark eller en lyckad dribbling låter sig inte enkelt förklaras i sociologiska termer. Det tror jag är en av hemligheterna med fotbollens storhet.

GUUNDER ANDERSSON